

РОЗДІЛ 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.25>

ПРАВОВІ ПЕРешКОДИ В РЕЄСТРАЦІЇ НАРОДЖЕННЯ ДИТИНИ, ЯКА ДОСЯГЛА ОДНОГО І БІЛЬШЕ РОКІВ ВІДПОВІДНО ДО ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Бігунець Р.Р.,
*здобувач ступеня доктора філософії,
кафедра цивільного права та процесу,
Ужгородський національний університет
ORCID: 0009-0003-4678-543X,
e-mail: roman.bihunets@uzhnu.edu.ua*

Бігунець Р.Р. Правові перешкоди в реєстрації народження дитини, яка досягла одного і більше років відповідно до цивільного законодавства України.

Стаття присвячена дослідженню питання правових перешкод в реєстрації народження дитини, яка досягла одного і більше років, в органах державної реєстрації актів цивільного стану (ДРАЦС). У роботі було проаналізовано низку нормативно-правових актів вітчизняного законодавства у галузі цивільного, сімейного законодавства України, наукових досліджень щодо реєстрації народження. Проведено аналіз нормативно-правових актів щодо реєстрації народження дітей на тимчасово окупованій території України, для яких діють загальні правила реєстрації новонароджених: її здійснюють у найближчих відділах ДРАЦС на безпечній території України.

У статті проаналізовано міжнародний документ – Конвенцію про права дитини, згідно якої держави-учасниці зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою вживають всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів.

Завдяки аналізу даних Міністерства юстиції України та Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) досліджено питання відсутності реєстрації народження для значної кількості новонароджених на непідконтрольних уряду України районах Донецької та Луганської областей, через що їм може загрожувати безгромадянство, оскільки в 14 років вони не зможуть звернутись за отриманням паспорту громадянина України. Наголошено на тому, що існує необхідність у захисті прав та інтересів дітей щодо їх реєстрації народження. Оскільки батьки, звертаючись в органи ДРАЦС із заявою про державну реєстрацію народження дитини, яка досягла 1 року і більше, можуть стикатися з перешкодою в реєстрації народження їхніх дітей, через відсутність у них повного пакету документів, а саме: довідки про перебування дитини під наглядом закладу охорони здоров'я, довідки з місця проживання дитини. Надано пропозиції щодо спрощеної процедури державної реєстрації народження дітей. Зокрема, запропоновано внести зміни до статті 13 вищезазначеного Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» щодо державної реєстрації народження дитини, а саме: щодо можливості проведення державної реєстрації народження за місцем перебування дитини та за місцем перебування батьків або одного з них, виключивши вимоги пред'явлення довідки з місця проживання дитини під час державної реєстрації народження дитини, яка досягла одного і більше років, довідки про перебування дитини під наглядом закладу охорони здоров'я.

Ключові слова: державна реєстрація народження дітей, які досягли одного року і більше, спрощена процедура реєстрації народження, місце проживання дітей, батьків, документи про народження і перебування дитини під наглядом закладу охорони здоров'я.

Bigunets R.R. Legal obstacles in registering the birth of a child who has reached the age of one or more according to the civil law of Ukraine.

The article is devoted to the study of the issue of legal obstacles in the registration of the birth of a child who has reached the age of one or more, in civil registry offices. It was analyzed a number of legal acts of domestic legislation in the field of civil and family legislation of Ukraine, scientific research on birth registration was done. An analysis of the legal acts regarding the registration of the birth of children in the temporarily occupied territory of Ukraine, for which the general rules for the registration of newborns apply: it is carried out in the nearest departments of civil registry offices in the safe territory of Ukraine.

The article analyzes the international document - the Convention on the Rights of the Child, according to which the participating states undertake to provide the child with such protection and care as is necessary for his well-being, taking into account the rights and obligations of his parents, guardians or other persons who meet for her by law, and for this purpose all appropriate legislative and administrative measures are taken.

Thanks to the analysis of data from the Ministry of Justice of Ukraine and the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), was investigated the issue of the lack of birth registration for a significant number of newborns in the areas of Donetsk and Luhansk regions not under the control of the government of Ukraine, due to which they may be at risk of statelessness, since at the age of 14 they will not be able to apply for a passport of a citizen of Ukraine. It was emphasized that there is a need to protect the rights and interests of children regarding their birth registration.

Since parents, when applying to the civil registry offices with an application for state registration of the birth of a child who has reached 1 year or older, may face an obstacle in registering the birth of their children, due to the lack of a complete package of documents, namely: certificates of the child's stay under the supervision of the institution health care, certificates from the child's place of residence. Proposals regarding the simplified procedure for the state registration of the birth of children have been provided.

It was emphasized that there is a need to protect the rights and interests of children regarding their birth registration, and proposals were made for a simplified procedure for registering their birth. In particular, it is proposed to amend Article 13 of the aforementioned Law of Ukraine «On State Registration of Civil Status Acts» regarding state registration of the birth of a child, namely: regarding the possibility of carrying out state registration of birth at the place of residence of the child and at the place of residence of the parents or one of them, excluding the requirements for presenting a certificate from the place of residence of the child during the state registration of the birth of a child who has reached one year or more, a certificate about the child's stay under supervision healthcare facility.

Key words: birth registration of children who have reached one year of age or older, simplified birth registration procedure, place of residence of children, parents, birth documents and child's stay under the supervision of a health care institution.

Постановка проблеми. Станом на сьогоднішній день актуальним залишається питання реєстрації народження дітей, у тому числі вразливої категорії осіб – ромських дітей, які досягли одного року і більше, в зв'язку з відсутністю у них документів про місце проживання матері та дитини, у тому числі довідки про перебування дитини під наглядом закладу охорони здоров'я.

Стан опрацювання. Варто відмітити, окремі питання реєстрації народження, особистих немайнових прав, обов'язків батьків і дітей, права на прізвище ім'я по батькові, право дитини жити та виховуватися у родині, досліджувалися у наукових працях вітчизняних, зарубіжних науковців: В.І. Борисова, В.Л. Гранін, А.І. Дрішлюк, В.М. Зубар, П.М. Крупко, О.Л. Невзгодіна, А.І. Пергамент, В.О. Рясенцев, Є.С. Сєверова, С.Я. Фурса, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, Б.Б. Черепакін, І.В. Шерешевський, А.О. Дутко, О.С. Яворська, Г.В. Чупріта, В.К. Гришук, В.О. Кучер, Р.Я. Демків, І.М. Євхутич, Х.В. Майкут, М.В. Парасюк, Н.М. Грабар, О.Б. Вербас-Сидор, В.А. Зуєв, А.В. Коваленко, Р.Г. Валєєв, О.О. Круглова, А.О. Рибалкін, Н.М. Обушенко, С.А. Миронюк, Л.В. Мережевська, Н.В. Пазюк, В.В. Фурса, Л.Ю. Манукова, І.В. Жилінкова, О.А. Негода, І.В. Апопій, В.І. Бобрик, Л.Є. Гузь, О.І. Гуменюк, Н.О. Давидова, С.П. Індиченко, В.Ю. Євко, Л.А. Ольховик, та ін.

Та незважаючи на відносну розробленість досліджуваної проблематики, питання реєстрації народження дитини, згідно цивільного, сімейного права, залишаються всебічно не дослідженими.

Мета статті – дослідити правові перешкоди в реєстрації народження дитини, яка досягла одного і більше років відповідно до цивільного законодавства України та надати пропозиції щодо спрощеної процедури реєстрації їх народження.

Виклад основного матеріалу. Реєстрація народження посвідчує наявність правового зв'язку між

дитиною та матір'ю, батьком, вона є елементом фактичного складу, який тягне за собою виникнення батьківських прав та обов'язків, і є адміністративним актом у системі юридичних фактів, що тягнуть за собою виникнення сімейних правовідносин [10].

Відповідно до Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року дитина має бути зареєстрована зразу ж після народження і з моменту народження має право на ім'я і набуття громадянства. В свою чергу, держава зобов'язується забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою вживає всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів.

Реалізація сімейного права на реєстрацію народження дитини здійснюється органами ДРАЦС, правозастосовна діяльність яких є однією із ключових юридичних гарантій захисту прав та свобод людини, адже завдяки їй здійсненню будь-яка фізична особа після народження отримує своє ім'я. З юридичної точки зору цей факт для людини має основоположне значення. Фізична особа тільки під своїм ім'ям набуває прав та обов'язків, може здійснювати їх. Своєю чергою, ім'я для громадянина України складається із прізвища, власного імені та по батькові [9, С. 17]. Для інших територій України, де наразі ведуться активні бойові дії або територія є фактично окупованою, діють загальні правила реєстрації новонароджених: її здійснюють у найближчих відділах ДРАЦС на безпечній території.

Водночас, батьки, звертаючись в органи ДРАЦС із заявою про державну реєстрацію народження дитини, яка досягла 1 року і більше, можуть стикатися з перешкодою в реєстрації народження їхніх дітей, через відсутність у них повного пакету документів, а саме: довідки про перебування дитини під наглядом закладу охорони здоров'я, довідки з місця проживання дитини.

До прикладу, такі обставини соціально вразливої верстви населення, як практика ранніх шлюбів ромських жінок, народження дитини без документів, що посвідчують особу матері, не звернення матері у встановлені законом строки в органи ДРАЦС для реєстрації народження дитини, пологи вдома, та відсутність належних медичних документів є причиною відмови у реєстрації народження, видачі свідоцтва про народження дітей, що в подальшому унеможливує вчасне оформлення ними паспорта громадянина України.

За даними Міністерства юстиції України, в 1 674 835 актових записах про народження дітей в Україні Державного реєстру актів цивільного стану громадян складених з 24.08.1991 по 25.04.2021 рр. відсутня інформація про громадянство обох батьків.

За оцінками УВКБ ООН, з середини 2015 до кінця 2021 рр. 72,211 дітей, народжених на непідконтрольних уряду України районах Донецької та Луганської областей, ще не отримали свідоцтва про народження в Україні. Без українських свідоцтв про народження їм може загрожувати безгромадянство, оскільки в 14 років вони не зможуть звернутись за отриманням паспорта громадянина України. УВКБ ООН продовжує виступати за спрощення реєстрації народжень, щоб процедура відповідала конкретним потребам сімей на непідконтрольних територіях.

Згідно вітчизняного законодавства державна реєстрація народження дитини проводиться за письмовою або усною заявою батьків чи одного з них за місцем її народження або за місцем проживання батьків або за заявою, поданою в електронній формі, відповідно до абзацу 1 частини 2 статті 13 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану».

Згідно абзацу 1 частини 8 статті 13 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» державна реєстрація народження дитини, яка досягла одного року і більше, проводиться органом державної реєстрації актів цивільного стану за місцем проживання дитини за заявою батьків або інших заінтересованих осіб за наявності документів про народження і перебування дитини під наглядом закладу охорони здоров'я та довідки з місця проживання дитини [4].

Такі ж самі вимоги містяться в абзаці першому пункту 3 Глави 1 Розділу III Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 року № 52/5 [7].

Згідно пункту 2 розділу III згаданих вище Правил підставами для проведення державної реєстрації народження є один із документів: а) медичний висновок про народження; б) медичне свідоцтво про народження (форма № 103/о); в) медична довідка про перебування дитини під наглядом лікувального закладу (форма № 103-1/о); г) лікарське свідоцтво про перинатальну смерть (форма № 106-2/о); г) медичний документ, виданий компетентним суб'єктом іншої держави, що підтверджує факт народження.

Відповідно до абзацу 4 пункту 1 Порядку реєстрації живонароджених та мертвнонароджених, затвердженого наказом МОЗ від 29.03.2006 № 179, згідно з яким на кожний випадок народження живої дитини, яка народилась у терміні вагітності 22 тижні вагітності та більше:

– заповнюється Медичне свідоцтво про народження (ф. № 103/о) у випадку народження дитини жінкою без документів, що посвідчують особу, або яка є громадянкою іноземної держави чи особою без громадянства, що тимчасово перебуває на території України;

– формується медичний висновок про народження дитини у випадку народження дитини жінкою, яка є громадянкою України, громадянкою іноземної держави, особою без громадянства, яка постійно проживає на території України, або особою, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту.

Пунктом 1.1 Інструкції щодо заповнення та видачі медичної довідки про перебування дитини під наглядом лікувального закладу (форма N 103-1/о), затвердженої наказом МОЗ України від 08.08.2006 № 545 встановлено, що для забезпечення реєстрації в органах реєстрації актів цивільного стану народження дитини, яка народилася поза лікувальним закладом, а також для забезпечення реєстрації народження дитини після закінчення 1 року з дня народження і до досягнення нею 16 років (у разі якщо дитина перебувала під наглядом медичного закладу) заклад охорони здоров'я видає «Медичну довідку про перебування дитини під наглядом лікувального закладу», форма № 103-1/о.

Форми медичного свідоцтва про народження і медичної довідки про перебування дитини під наглядом лікувального закладу затверджено пунктом 1 наказу МОЗ України від 08.08.2006 № 545 «Про впорядкування ведення медичної документації, яка засвідчує випадки народження і смерті». Більшість реквізитів цих документів збігаються: Прізвище, ім'я та по батькові і місце проживання матері; Рік, місяць і число народження; Стать дитини; Вага (при народженні або взятті на облік, відповідно); Інформація про одноплідність/багатоплідність пологів; Кількість попередніх пологів та інформація про живо-/мертвородження, викидні, аборти.

Порівнюючи, зрозуміло, що збігається і зміст цих документів – вони посвідчують один і той же факт народження певною жінкою в певний час дитини певної статі. Деякі додаткові реквізити (як відомості про перебування батьків в шлюбі або відношення до постраждалих внаслідок аварії на ЧАЕС, тощо) в одному з документів на зміст документа загалом не впливають, як і не несуть ніякого правового значення під час реєстрації факту народження органом ДРАЦС.

З іншої сторони, вимога подати для реєстрації народження дитини, що досягла одного року і більше, крім медичного свідоцтва ще й медичної довідки про перебування дитини під наглядом лікувального закладу за своїми наслідками не здатна забезпечити отримання органом ДРАЦС додаткової необхідної інформації чи запобігти можливим помилкам чи зловживанням.

Таким чином, ці два документи лише дублюють зміст одне одного і покладають додаткові необґрунтовані обов'язки на матір чи батька.

До прикладу, особи з числа ромських нацменшин найчастіше не мають зареєстрованого у встановленому законом порядку місця проживання, переважна частина ромського населення живе у власноруч збудованих домівках, в яких відсутня реєстрація права власності на житло. З метою пошуку роботи та заробітків ромські сім'ї змушені постійно змінювати своє місце проживання, що є причиною відмови органів місцевого самоврядування та установ у видачі довідки про місце проживання дитини.

До того ж, з прийняттям Урядом 7 лютого 2022 року постанови № 265 «Деякі питання декларування і реєстрації місця проживання та ведення реєстрів територіальних громад», втратила чинність постанова Кабінету Міністрів України від 2 березня 2016 року № 207 «Про затвердження Правил реєстрації місця проживання та Порядку передачі органами реєстрації інформації до Єдиного державного демографічного реєстру». Так, зокрема, довідка про реєстрацію місця проживання особи, а також довідка про зняття з реєстрації місця проживання, форми яких були наведені у додатках 13, 16, відповідно, до Правил реєстрації місця проживання, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 2 березня 2016 року № 207, також втратили чинність [8].

На сьогодні, документом, що підтверджує відомості про місце проживання (перебування) особи або інформацію про відсутність таких відомостей на дату та час його формування, є витяг із реєстру територіальної громади. Згідно абзацу 2 пункту 1 статті 2 Закону України «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні» витяг з реєстру територіальної громади - документ у паперовій або електронній формі, що підтверджує відомості про місце проживання (перебування) особи або інформацію про відсутність таких відомостей на дату та час формування витягу.

Разом з тим, чимало ВПО, ромських сімей змушені були залишити або покинути своє місце проживання в результаті уникнення збройного конфлікту та тимчасової окупації, переїхати в безпечні регі-

они України, з метою пошуку притулку та тимчасового захисту. Маючи незареєстрованих малолітніх дітей та будучи недокументованими такі особи мають значні перешкоди в оформленні свідоцтва про народження дітей та підтвердження колишнього місця проживання.

Як свідчать дані опитування Аналітичного центру CEDOS у зв'язку з війною зараз змінюється структура володіння у житловому секторі. Кількість людей, які проживають у власному житлі, зменшується, водночас зростає кількість людей, які проживають в орендованому житлі. Так, у жовтні 2022 року 16% людей проживали в орендованому житлі, а це удвічі більше, ніж було у 2019 році. За змістом, очевидно, що ці дані стосуються, в першу чергу внутрішньо переміщених осіб, які раніше мали постійне житло, але втратили його внаслідок руйнувань чи були змушені переїхати, щоб уникнути небезпеки.

Як наслідок, такі особи часто стикаються із неможливістю зареєструвати місце проживання саме в тому населеному пункті, де вони мешкають.

Висновки. Таким чином, закон без очевидної мети встановлює два обмеження: реєстрацію народження лише за місцем проживання дитини (в тому ж населеному пункті чи районі) та з обов'язковим поданням довідки з місця проживання дитини. З цього випливають дві проблеми:

1) реєстрація народження дитини лише органом ДРАЦС за місцем її проживання об'єктивно не є необхідним у демократичному суспільстві та не здатне будь-яку легітимну мету держави, а лише створює додаткові перешкоди для батьків (особливо тих, які змушені часто змінювати місце проживання);

2) в чинному законодавстві України відсутнє поняття «довідки з місця проживання дитини». Так, видача довідки про склад сім'ї або зареєстрованих у житловому приміщенні/будинку осіб, як найбільш наближеного до цього поняття скасоване згідно з наказом Мінсоцполітики від 17 липня 2019 № 1106. Тепер же, єдиний документ, який підтверджує місце проживання особи (дитини) є витяг про місце проживання.

Отже, з метою спрощення процесу реєстрації народження дітей вважаємо за доцільне внести зміни до статті 13 вищезазначеного Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» щодо державної реєстрації народження дитини, а саме: щодо можливості проведення державної реєстрації народження за місцем перебування дитини та за місцем перебування батьків або одного з них, виключивши вимоги пред'явлення довідки з місця проживання дитини під час державної реєстрації народження дитини, яка досягла одного і більше року, довідки про перебування дитини під наглядом закладу охорони здоров'я.

№ п/п	Чинна редакція статті	Запропонована редакція статті	Пояснення
1.	абз. 1 ч. 2 ст. 13 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» Державна реєстрація народження дитини проводиться за письмовою або усною заявою батьків чи одного з них за місцем її народження або за місцем проживання батьків або за заявою, поданою в електронній формі.	абз. 1 ч. 2 ст. 13 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» Державна реєстрація народження дитини проводиться за письмовою або усною заявою батьків чи одного з них за місцем її народження або за місцем перебування батьків або за заявою, поданою в електронній формі.	З метою захисту прав дитини у спрощеному доступі до державної реєстрації народження, доцільно внести зміни до ч. 2, ч. 8 ст. 13 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», а саме: можливості проведення державної реєстрації народження за місцем перебування дитини та за місцем перебування батьків або одного з них, а також виключивши вимоги пред'явлення довідки з місця проживання дитини під час державної реєстрації народження дитини, яка досягла одного і більше року, а також виключивши вимоги пред'явлення довідки з місця проживання дитини під час державної реєстрації народження дитини, яка досягла одного і більше року, а також довідки про перебування дитини під наглядом закладу охорони здоров'я.
2.	абз. 1 ч. 8 ст. 13 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» Державна реєстрація народження дитини, яка досягла одного року і більше, проводиться органом державної реєстрації актів цивільного стану за місцем проживання дитини за заявою батьків або інших заінтересованих осіб за наявності документів про народження і перебування дитини під наглядом закладу охорони здоров'я та довідки з місця проживання дитини.	абз. 1 ч. 8 ст. 13 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» Державна реєстрація народження дитини, яка досягла одного року і більше, проводиться органом державної реєстрації актів цивільного стану за місцем перебування дитини за заявою батьків або інших заінтересованих осіб за наявності документів про народження.	

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV.
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III.
3. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII.
4. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 № 2398-VI.
5. Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні: Закон України від 05.11.2021 № 1871-IX.
6. Про впорядкування відносин з державної реєстрації народження та отримання документів про народження в умовах воєнного стану: наказ Міністерства юстиції України від 03.09.2022 № 3734/5.
7. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5.
8. Деякі питання декларування і реєстрації місця проживання та ведення реєстрів територіальних громад: постанова КМУ від 7 лютого 2022 р. № 265.
9. Басілашвілі М.Б. Проблеми правозастосовчої діяльності органів виконавчої влади (на прикладі органів державної реєстрації актів цивільного стану в Україні): автореферат канд. юрид. наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень; Харків, 2019, С. 22.
10. Красицька О.В. Підстави виникнення прав та обов'язків матері, батька і дитини / О.В. Красицька // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2013. – Вип. 59. – С. 220–226.